

HỌC VIỆN CHÍNH TRỊ - HÀNH CHÍNH QUỐC GIA HỒ CHÍ MINH

BÁO CÁO
TỔNG HỢP KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU KHOA HỌC

ĐỀ TÀI CẤP BỘ NĂM 2008

MÃ SỐ: B08-19

PHONG TRÀO CÁNH TẢ MỸ LATINH:
THỰC TRẠNG VÀ TRIỂN VỌNG

Cơ quan chủ trì : Viện Quan hệ quốc tế

Chủ nhiệm đề tài : TS Nguyễn Thế Lực

Thư ký đề tài : ThS Trịnh Thị Hoa

7243

26/3/2009

HÀ NỘI - 2008

TS NGUYỄN THẾ LỰC - CHỦ NHIỆM ĐỀ TÀI
TH.S TRỊNH THỊ HOA - THƯ KÝ KHOA HỌC

CÁC CỘNG TÁC VIÊN

- 1- Th.S Mai Hoài Anh
- 2 - PGS.TS Nguyễn Hoàng Giáp
- 3 - Th.S Vũ Văn Hòa
- 4 - TS Thái Văn Long
- 5 - Th.S Phan Duy Quang
- 6 - TS Nguyễn Thị Quế
- 7 - PGS.TS Nguyễn Viết Thảo
- 8 - Th.S Nguyễn Minh Thảo
- 9 - CN Nguyễn Thị Thuỷ
- 10 - Th.S Ngô Lê Văn

DANH MỤC CÁC CHỮ VIẾT TẮT

ALBA	:	Sự lựa chọn Bolivar cho Châu Mỹ
CNXH	:	Chủ nghĩa xã hội
CNTB	:	Chủ nghĩa tư bản
CAR KOM	:	Khối thị trường chung Cariber
CARICOM	:	Thị trường chung Trung Mỹ
ĐCS	:	Đảng Cộng sản
EU	:	Liên minh Châu Âu
IMF	:	Quỹ tiền tệ quốc tế
MERCOSUR	:	Khối thị trường chung Nam Mỹ
MLT	:	Mỹ Latinh
MVR	:	Đảng phong trào nền cộng hòa thứ 5 Venezuela
FMLN	:	Mặt trận giải phóng Pharabundo Macti
FSLN	:	Mặt trận giải phóng dân tộc Xandino Của Nicaragua
OPEC	:	Tổ chức các nước xuất khẩu dầu mỏ
PLD	:	Đảng giải phóng Dominicana
PRD	:	Đảng cách mạng dân chủ Panama
PSUV	:	Đảng xã hội chủ nghĩa thống nhất Venezuela
PRI	:	Đảng cách mạng thể chế Mexico
PPS	:	Đảng Nhân dân xã hội chủ nghĩa Mexico
PTCS	:	Phong trào cộng sản
USD	:	Đô la Mỹ
XHCN	:	Xã hội chủ nghĩa
VASUR	:	Liên minh các quốc gia Nam Mỹ
WB	:	Ngân hàng thế giới
WSF	:	Diễn đàn xã hội thế giới

MỤC LỤC

	Trang
MỞ ĐẦU	1
Chương I . KHẢO SÁT NHỮNG VẤN ĐỀ CHUNG VỀ PHONG TRÀO CÁCH TẢ MỸ LATINH TỪ CUỐI THẬP NIÊN 90 CỦA THẾ KỶ XX ĐẾN NAY (2007)	12
1. Quan niệm về phong trào cách tả Mỹ Latinh	12
2. Những nhân tố tác động đến sự phát triển của phong trào cách tả Mỹ Latinh	14
3. Những vấn đề chiến lược Xã hội chủ nghĩa ở Mỹ Latinh	29
Chương II . THỰC TRẠNG PHONG TRÀO CÁCH TẢ MỸ LATINH TỪ NHỮNG NĂM 90 CỦA THẾ KỶ XX ĐẾN NAY	35
1. Tình hình phong trào cách tả ở một số nước Mỹ Latinh hiện nay	35
2. Khái quát chung thực trạng phong trào cách tả Mỹ Latinh	58
3. Thuận lợi, khó khăn và dự báo xu hướng vận động của phong trào cách tả Mỹ Latinh	77
Chương III . BƯỚC ĐẦU ĐÁNH GIÁ VỀ PHONG TRÀO CÁCH TẢ MỸ LATINH VÀ KIẾN NGHỊ VỚI ĐẢNG VÀ NHÀ NƯỚC TA TRONG QUAN HỆ VỚI CÁC NƯỚC MỸ LATINH	90
1. Những bài học kinh nghiệm từ phong trào cách tả Mỹ Latinh	90
2. Ý nghĩa hoạt động của phong trào cách tả Mỹ Latinh	99
3. Quan hệ của Việt Nam với phong trào cách tả Mỹ Latinh	106
4. Quan điểm và đánh giá của Đảng Cộng sản Việt Nam về phong trào cách tả Mỹ Latinh hiện nay và một số kiến nghị	116
KẾT LUẬN	123
DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO	125

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

Mỹ Latinh là khu vực địa lý trải dài từ Mexico xuống hết Nam Mỹ, với tổng diện tích trên 20,5 triệu km² và dân số trên 500 triệu người; có 33 quốc gia độc lập và 14 vùng lãnh thổ (các đảo nhỏ thuộc Anh, Pháp và Hà Lan). Trừ người Brasil nói tiếng Bồ Đào Nha, tất cả người dân các nước còn lại ở Mỹ Latinh đều nói tiếng Tây Ban Nha. Nét độc đáo về ngôn ngữ và văn hoá trên đây của các dân tộc dân chủ tiến bộ ở Mỹ Latinh là yếu tố hỗ trợ cho các khuynh hướng, phong trào chính trị lan toả nhanh chóng và rộng khắp châu lục.

Từ đầu những năm 1990 (thế kỷ XX), ở Mỹ Latinh đã xuất hiện xu hướng thiên tả và ngày càng phát triển mạnh, đến đầu thế kỷ XXI nó đã thực sự trở thành một trào lưu chính trị - xã hội có tiếng vang lớn không chỉ ở khu vực, mà còn trên quy mô toàn thế giới. Điển hình ở Mỹ Latinh hiện có 4 quốc gia là Venezuela, Bolivia, Ecuador và Nicaragua lựa chọn con đường xây dựng “Chủ nghĩa xã hội thế kỷ XXI”. Trên thực tế, 3 yếu tố chính đã hình thành nên bước phát triển mới của trào lưu cánh tả Mỹ Latinh:

Một là, các phong trào xã hội mạnh mẽ với sự tham gia của các tầng lớp nhân dân rộng rãi đòi hỏi phải có sự thay đổi để thoát khỏi tình trạng mất dân chủ và bất bình đẳng xã hội ngày càng nghiêm trọng, do việc áp dụng ô ạt “chủ nghĩa tự do mới”. Một mô hình quản lý kinh tế xã hội tư bản chủ nghĩa kiểu Mỹ, tuy mang lại một số kết quả tức thời, nhưng những mặt trái của nó là những hậu quả nặng nề của sự áp đặt mô hình chủ nghĩa tự do mới đã làm gia tăng sự lệ thuộc của các nước Mỹ Latinh vào tư bản độc quyền nhà nước, nhất là tư bản Mỹ, lợi ích quốc gia và nền độc lập dân tộc bị phương hại. Do đó, ở Mỹ Latinh, đồng thời với sự thức tỉnh ý thức tự chủ, tự tôn dân tộc của các tầng lớp xã hội, đã dấy lên phong trào đấu tranh ngày càng mạnh mẽ của giai

cấp công nhân và nhân dân lao động vì mục tiêu dân sinh, dân chủ, tiến bộ xã hội. Đây là điều kiện thuận lợi để các lực lượng cánh tả khu vực đẩy mạnh hoạt động và trở thành lực lượng đi đầu cuộc đấu tranh chống chủ nghĩa tự do mới, chống sự lệ thuộc vào Mỹ, bảo vệ độc lập chủ quyền và bình đẳng trong quan hệ quốc tế.

Hai là: Các lực lượng cánh tả và các đảng cộng sản thay đổi phương thức đấu tranh, chuyển từ hoạt động vũ trang sang chú trọng vận động quần chúng nhân dân thấy được sự cần thiết khách quan phải thực hiện những cải cách sâu rộng, từ bỏ mô hình kinh tế chủ nghĩa tự do mới, thực hiện dân chủ, công bằng tiến bộ xã hội.. Đây thực sự là bước phát triển mới của trào lưu cánh tả Mỹ Latinh, đồng thời trở thành một hiện tượng nổi bật trong thực tiễn chính trị thế giới sau “chiến tranh lạnh”. Khởi đầu cho bước phát triển mới của trào lưu cánh tả Mỹ Latinh là thắng lợi của ông Hugo Chavez tại cuộc bầu cử tổng thống năm 1998 ở Venezuela. Sự kiện này có ảnh hưởng tích cực đối với thắng lợi tiếp theo của các lực lượng cánh tả ở các quốc gia Mỹ Latinh khác như: Chile, Brasil, Argentina, Panama, Bolivia, Nicaragua, Ecuador.

Ba là : Các cuộc cải cách (Venezuela, gọi là cách mạng) mang tính dân tộc, dân chủ và tiến bộ xã hội, nhằm củng cố độc lập dân tộc và chủ quyền quốc gia, đảm bảo các quyền dân sinh, dân chủ cho người dân ... Trong trào lưu này, các “thủ lĩnh” nổi lên từ các phong trào đấu tranh vì dân sinh, dân chủ có vai trò đặc biệt quan trọng, trong khi các chính đảng, kể cả các Đảng cộng sản, cánh tả (trừ Đảng Lao động Brasil hiện chưa có vị trí, vai trò gì đáng kể). Tuy nhiên, bản thân các “thủ lĩnh” ở Mỹ Latinh cũng như các lực lượng tham gia liên minh cầm quyền đều đã nhận thức rõ nhu cầu cấp thiết phải xây dựng một chính đảng làm nòng cốt chính trị cho tiến trình cải cách. Đồng thời thông qua công tác vận động, tổ chức quần chúng tham gia phong trào xã hội và trực tiếp tham gia đấu tranh. Vì vậy các Đảng Cộng sản, đảng cánh tả ở các nước Mỹ Latinh đều có những bước phục hồi và phát triển rõ rệt cả về tổ chức

và lực lượng, nâng cao vị trí trên trường quốc tế. Ấn tượng của trào lưu cánh tả Mỹ Latinh không chỉ dừng lại ở thắng lợi của họ trong các cuộc bầu cử, mà còn thể hiện qua việc *thực hiện những chính sách kinh tế - xã hội có xu hướng tiến bộ*. Kể từ khi nắm chính quyền, các chính phủ cánh tả đã tuyên bố hoặc đã tiến hành cải cách kinh tế - xã hội, chuyển từ mô hình chủ nghĩa tự do mới sang mô hình thực hiện kinh tế thị trường kết hợp với việc giải quyết các vấn đề xã hội. Những cải cách của các chính phủ cánh tả đã thu được kết quả bước đầu rất tích cực, kinh tế phục hồi và có bước tăng trưởng khá, chính trị đi vào ổn định, đời sống nhân dân được cải thiện, tỷ lệ người nghèo giảm từ 44 % năm 2002 xuống 38 % năm 2006 .

Về đối ngoại: Nhiều nhà lãnh đạo thực thi chính sách đối ngoại mềm dẻo, linh hoạt, thúc đẩy hợp tác đa phương. Tuy chưa thoát khỏi sự lệ thuộc vào Mỹ nhưng chính sách đối ngoại của các chính phủ cánh tả đã thể hiện rõ xu hướng độc lập hơn . Xu hướng liên kết ở khu vực này khá rõ nét: Cuba, Bolivia và Venezuela ký hiệp ước thương mại (ALBA), thách thức ý tưởng thành lập khu vực mậu dịch tự do của Mỹ. Hội nghị bốn nước Brasil, Argentina, Venezuela và Bolivia, thúc đẩy liên kết Mỹ Latinh trong khuôn khổ khối thị trường chung Nam Mỹ (MERCOSUR) tăng cường hợp tác với Cuba, mở rộng hợp tác với EU, Trung Quốc, Nhật Bản và các nước khác.

Bốn là, quá trình tập hợp lực lượng của các đảng cộng sản, cánh tả, tiến bộ Mỹ La tinh thông qua các diễn đàn, hội nghị quốc tế cũng là yếu tố thuận lợi giúp cánh tả khu vực củng cố và mở rộng ảnh hưởng của mình. Ngoài diễn đàn Sao pao lô, cánh tả Mỹ Latinh còn thường xuyên tổ chức hội thảo quốc tế thu hút sự tham gia của hàng chục đảng cộng sản, công nhân cánh tả ở Mỹ Latinh , châu Âu và châu Á. Bên cạnh đó, Hội nghị “Toàn cầu hóa và những vấn đề của sự phát triển” do Cu Ba đăng cai tổ chức cũng là một diễn đàn rộng rãi thu hút sự tham gia của đại diện các đảng cộng sản, cánh tả cùng với các tổ chức quốc tế, các nhà kinh tế có quan điểm tiến bộ.

Là một bộ phận cấu thành hữu cơ của cách mạng thế giới, hơn bảy thập niên qua, ĐCS Việt Nam một mặt thường xuyên nhận được sự cổ vũ, động viên, giúp đỡ về vật chất và tinh thần của các lực lượng cách mạng ở khắp các châu lục, trong đó có nhân dân các nước Mỹ Latinh; Nhiều người trong thế hệ đó nay đang nắm giữ những cương vị lãnh đạo quan trọng trong chính quyền, các lực lượng chính trị hoặc trong các lĩnh vực kinh tế, tiếp tục mong muốn thúc đẩy quan hệ với Việt nam. Sự phát triển mạnh mẽ của lực lượng cánh tả ở khu vực Mỹ Latinh sau chiến tranh lạnh là một nhân tố thuận lợi mới cho sự phát triển quan hệ giữa nước ta với khu vực Mỹ Latinh. Hiện nay ngoài việc củng cố và tăng cường tình đoàn kết, quan hệ chính trị, ngoại giao với các nước Mỹ Latinh, Việt Nam đang chú trọng đẩy mạnh quan hệ kinh tế, thương mại, khoa học, công nghệ, đi vào một số lĩnh vực cụ thể phù hợp với thế mạnh và đáp ứng nhu cầu của nhau.

Đương nhiên, để củng cố và tăng cường một cách hiệu quả mối quan hệ với phong trào cánh tả Mỹ Latinh, chúng ta cần hiểu rõ tình hình thực tế, đường lối, chiến lược, sách lược cũng như triển vọng của phong trào những năm sắp tới. Do vậy, việc nghiên cứu sự vận động, những biến chuyển của phong trào cánh tả Mỹ Latinh và tác động của nó đối với phong trào cộng sản và công nhân quốc tế những năm đầu thế kỷ XXI có ý nghĩa lý luận và thực tiễn cấp bách đối với sự nghiệp cách mạng nước ta, đồng thời đây cũng là một đóng góp nhất định đối với việc nghiên cứu về phong trào Cộng sản và phong trào cánh tả hiện nay. Vì vậy, chúng tôi lựa chọn đề tài ***"Phong trào cánh tả Mỹ Latinh: thực trạng và triển vọng"*** làm hướng nghiên cứu của mình.

2. Tình hình nghiên cứu của đề tài

Những năm gần đây, khu vực Mỹ Latinh đang chứng kiến những thắng lợi vang dội của lực lượng cánh tả. Làn sóng phát triển thiên tả của các quốc gia trong khu vực khiến cho dư luận hết sức quan tâm. Giới nghiên cứu quốc tế

trong và ngoài nước đã có nhiều bài viết, thông tin, phân tích và đưa ra những nhận định đánh giá về phong trào này.

* ***Tình hình nghiên cứu trong nước.*** Nghiên cứu Mỹ Latinh nói chung và phong trào cánh tả Mỹ Latinh nói riêng ở trong nước còn tương đối mới mẻ, hầu như chưa có tác phẩm nào mang tính hàn lâm khi nghiên cứu khu vực. Đa phần, các bài viết chỉ là sự tập hợp tư liệu, đưa tin, những phân tích nhận định về cơ bản dựa vào các kênh thông tin ở ngoài nước. Cụ thể, gần đây có một số sách, công trình nghiên cứu và bài viết nổi bật sau:

1. Trung tâm nghiên cứu Bắc Mỹ - Viện Khoa học xã hội Việt Nam: "Mỹ La tinh một vùng năng động" - 1998.

2. Luận án tiến sĩ của Nguyễn Việt Thảo: "Liên kết khu vực Mỹ Latinh: văn hoá, chính trị, kinh tế" bảo vệ năm 1998. Luận án đã đi sâu mô tả, phân tích về quá trình hợp tác, liên kết văn hoá, chính trị, kinh tế giữa các nước Mỹ Latinh trong những năm đầu thập niên 1990. Luận án cũng đưa ra được những dự báo về triển vọng có sức thuyết phục về hợp tác liên kết mở rộng ở khu vực này trong những năm tiếp theo.

3. Nguyễn Văn Thanh: "Nhận diện chủ nghĩa tự do mới" - Nxb CTQG. H. 2005.

Tác giả phân tích, đánh giá việc tiến hành những cải cách theo mô hình chủ nghĩa tự do mới ở Mỹ Latinh những năm đầu thập niên 90 đã có những tác dụng nhất định trong việc thúc đẩy kinh tế phát triển. Tác phẩm cũng chỉ ra được "bóng dáng của các nhà tư bản tài chính Mỹ" đứng đằng sau các chương trình cải cách đó là nguyên nhân của sự chao đảo kinh tế đi đến lệ thuộc ngày càng nhiều vào tư bản Mỹ của các nền kinh tế Mỹ Latinh. Các phân tích của tác giả chính là những dữ liệu rất giá trị cho việc nghiên cứu sự bùng nổ thành công của phong trào cánh tả Mỹ Latinh trong những năm đầu thế kỷ XXI này.

Tiếp đến là một số bài báo, tạp chí, đưa tin, phân tích, bình luận về phong trào:

4. TS. Lưu Văn An, *Phong trào cánh tả ở khu vực Mỹ Latinh thời kỳ sau chiến tranh lạnh*, Kỷ yếu đề tài khoa học cấp bộ năm 2005.

5. Nhật Mai, "*Hiện tượng Môralét*" và phong trào cánh tả ở Mỹ Latinh, Báo Quân đội nhân dân ngày 29-12-2005.

6. Th.S Đặng Công Minh, *Khung điểm tương đồng - sức mạnh mới của các Đảng cánh tả, tiến bộ Mỹ La tinh*, Kỷ yếu đề tài khoa học cấp bộ năm 2005.

7. Hoàng Liên - Trưởng ban Quốc tế - Báo Nhân dân, *Những cuộc hội tụ của lực lượng cánh tả*, Tạp chí Thông tin đối ngoại.

8. Nguyễn Xuân Trung, *Tình hình kinh tế Mỹ Latinh đầu thế kỷ XXI*, Tạp chí Nghiên cứu Châu Mỹ ngày nay, số 3/2006.

9. Báo Điện tử Cần Thơ: <http://baocantho.com.vn> từ ngày 28-4-2006 đã lần lượt đăng 8 kỳ các bài viết về phong trào cánh tả Mỹ Latinh và bình luận của các hãng thông tấn nước ngoài như: BBC; AP. Cloomberg và Countercurent...).

10. Minh Phương, *Cộng đồng Nam Mỹ với những ước vọng về sự thống nhất*, Báo CCB Việt Nam số 633 ngày 21-12-2006, tr.11.

11. Nguyễn Văn Quang, *Xu hướng đi lên CNXH của các nước Mỹ La tinh*, Tạp chí Cộng sản điện tử số 127 (4/2007).

12. TS Thái Văn Long - Th.S Hồ Ánh Nguyệt, *Bước tiến mới của phong trào cánh tả Mỹ La tinh*, Tạp chí Lý luận chính trị, số 3-2007.

13. TS. Nguyễn Hoàng Giáp - TS. Nguyễn Thị Quế, *Bước tiến mới của phong trào cánh tả Mỹ Latinh những năm đầu thế kỷ XXI*, Tạp chí Cộng sản, số 3-2007.